

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE MÜCADELE POLİTİKALARI: SDÜ MYO ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

POLICIES OF CHILD LABOR AND COMBATING IN TURKEY AND THE WORLD: A RESEARCH ON SDU VHS STUDENTS

Ali İhsan Burak DUR*, Mustafa ÖZTÜRK**

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Doktora Öğrencisi, burakdur@gmail.com

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mustafaozturk@sdu.edu.tr

ÖZ

Çalışan çocuklar gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin sorunudur. Çocukların büyük bir bölümü düşük ücretlerle, ihmal ve istismar içeren güç koşullarda ve uygun olmayan işlerde çalışmaktadırlar. Nedenleri ne olursa olsun çocukların çalışma hayatında yer almaları, fiziksel ve ruhsal gelişimlerini olumsuz olarak etkileyebilmekte, fiziksel gelişme sürecini henüz tamamlamamış olan çocukların çalışma hayatında karşılaştıkları riskler de çalışma süreleri ve çalışma şartlarına bağlı olarak değişmektedir. Buradan yola çıkılarak amaç; çocukları emek arz etmeye zorlayan sebepler ile işverenlerin emek taleplerini neden çocuklara yönelttikleri konusuna açıklık getirmek, Türkiye'de çocuk işçiliğinin ulaştığı boyutu ele alarak çocuk işçiliği ile ilgili mücadele politikalarını göz önünde bulundurmak ve çocuk işçiliği sorununa çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İşçiliği, Yoksulluk, Çocuk İşçiliği ile Mücadele.

Jel Kodları: J21, J29, J81

ABSTRACT

Child Labour is the problem of developing countries in the advanced visited all . A large part of children with low wages, including a visit in difficult conditions we have neglected abuse are working unsuitable work. Why do whatever to take place in the life of children 's work can negatively affect physical and mental development , the risks they face in working life of children who have not yet completed the physical development process also varies depending on the working hours and working conditions .The end result is, labor supply analyzing children with challenging reasons why the labor demands of employers in their visit to clarify the subject turned to the problem of child labor is to provide children solutions.

Keywords: Child Labour, Poverty, Combatting Child Labour.

Jel Codes: J21, J29, J81

¹ İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde “Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Ulaştığı Boyut ve Mücadele Politikaları: SDÜ MYO Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama” isimli yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

1. GİRİŞ

Çocukluk; gelişim sürecinin yoğun olarak devam ettiği, ilgi, korunma ve bakım gerektiren bir büyüme süreci olup insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir. İnsan hayatına yön veren en temel değerlerin, davranışların, tutumların, yeteneklerin ve terbiyenin temeli bu dönemde atılmaktadır. Çocukların bu yetişme dönemi içerisinde gelişimlerine engel olabilecek kötü şartlardan zarar görmemeleri; oyun oynayarak çocukluklarını geçirmeleri, eğlenerek yaşamaları ve eğitimlerine ara vermeden devam etmeleri, yetişmeleri ve gelişmeleri açısından en önemli hususlardır. Çocukların eksiksiz ve tam olarak geleceğe hazırlanmalarının önünde yer alan en ciddi sorunlardan birisi çocuk işçiliğidir.

Çalışan çocuklar sorunu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir sosyal sorundur. ILO ve IPEC 2013 yılı verilerine göre dünyada çalışan 168 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Çalışan çocuklar içinden 85 milyon çocuk ise gelişimini, ruh ve beden sağlığını bozabilecek tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Çocuk işçiliği en çok gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Türkiye ILO ile birlikte çocuk işçiliğinin karşısında duran ve bunun için harekete geçen ilk 6 ülkeden biridir. ILO-IPEC’in (Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı) Türkiye’nin çocuk işçiliği programlarına vermiş olduğu 12 yıllık desteğin ardından (1992–2004), Türkiye de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik ulusal öncelikleri ve amaçlarını net bir şekilde tanımlamıştır.

En büyük nedenin yoksulluk olgusu olduğu Çocuk İşçiliği ile ilgili; Türkiye’de ulaştığı boyut bu çalışmada ele alınmış olup, halihazırda hem dünyada hem Türkiye’de Çocuk İşçiliği’ne yönelik mücadele politikalarının neler olduğu da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. ÇOCUK VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ KAVRAMI

Çocuk genel anlamıyla “Küçük yaştaki erkek veya kız” olarak tanımlanırken, başkaca bir ifadeyle “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak” olarak da ifade edilmektedir (TDK, 2011:556). Bilimlerin çocuk tanımına bakış açısı ise değişmektedir. Psikoloji bilimi; çocuğu ana karnından doğumu ile birlikte erginlik arasındaki süreyi kapsayan zaman zarfında yaşayan insan olarak tanımlamaktadır. Erginliğin bitimi ile başlayan süredeki kişiye ise “genç insan” ifadesini kullanmaktadır (Akyüz, 2000:66).

Türkiye Cumhuriyeti’nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 1. Maddesine göre “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar herkes çocuk sayılır.” (RG, 27 Ocak 1995:22184). Türk Medeni Kanunu’nda ise 18 yaş yasal olarak yetişkinliğe adım atılan yaş olarak kabul edilmektedir (Akıntürk, 2002:18). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 6. Maddesinde yer alan ibarede ise çocuk tanımlaması “henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi” şeklinde yapılmıştır (Sönmez, 2006:90). ILO’nun 87.Genel Konferansında imzalanan 182 sayılı “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’nde” çocuk kavramı 18 yaşın altındaki her birey olarak tanımlanmıştır (UNICEF, 1999:20).

Sosyo-ekonomik durumlarına göre para kazanmak veya geleceklere yön verecek şekilde meslek sahibi olabilmek amacıyla meslek sahipleri ve ustaların yanında, sanayi sektörü veya tarım sektöründe üretime katkısı olan on sekiz ve daha küçük yaşlardaki bireyler “çalışan çocuk” olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 1997:44). Bir başka ifadeyle “Çocuk işçi, sosyo-ekonomik konumları gereği esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi işkolunda, tarım sektöründe, marjinal çalışma alanlarında maddi kazanç elde etmek ya da meslek edinmek amacıyla üretime katılan ve 18 ve

daha küçük yaştaki kimselerdir.” (TİSK, 1994:15).

Çocuk işçi ya da çalışan çocuk kavramının tanımı yapılırken devletler ve kültürler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu hususta genel olarak onaylanan yaklaşım, hayatını kazanmak ve aile gelirini artırmak için çalışma hayatında yer alan 18 yaşından küçük kişilerin çalışan çocuk ve ya çocuk işçi olarak ifadesi şeklindedir (Fidan, 2004:30-49). Başka bir deyişle çocuk işçiliği 18 yaşından küçük çocukların psikolojik ve bedensel gelişimine olumsuz etki yapan ve eğitimlerinden geri kalmalarına neden olan, çocukların istismarına imkân sağlayan bir çalıştırma biçimi şeklinde de anlatılabilir (ÇSGB, 2007:9). Çocuk işçi tanımlarında yaş kavramının ön plana çıktığı aşikârdır. Yaş ne kadar küçükse, çocukların fiziksel ve psikolojik etkilere maruz kalma ihtimali de o kadar artmaktadır. Bu yaş sınırı, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin; Mısır'da her türlü çalışma için yaş sınırı 12, Filipinler'de 14, Hong Kong'da 15'tir. Türkiye'deki yaş sınırı ise 15'tir (UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu, 1997:25).

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyon Raporu'nda çalışan çocuklar; çalışma sebepleri, çalışma koşulları fark etmeden, rüşt çağını tamamlamamış, zorunlu eğitim çağında olan ve hukuki korunmaya ihtiyacı olan kesim olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, çeşitli çalışma sektörlerinde maddi kazanç elde etmek ya da meslek edinmek için üretime katılan ve 19 yaşından gün almamış bireyler çalışan çocuklardır (DPT, 1995:32).

Çocuk işçiliğinin tamamıyla ortadan kaldırılmasının zor olduğunu fark eden ILO öncelikli çalışma olarak çocuk işçiliğinin en kötü ve tehlikeli biçimleri en aza indirmek olarak belirlemiştir. Öncelikli amaç kötü ve ağır koşullarda çalışan çocukları kurtarmaktır. Bu sebeple İLO 1999 yılında 182 sayılı “Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesini” kabul ederek

tehlikeli ve kötü işlerde çocukların hiçbir şekilde çalıştırılmayacaklarını açıklamıştır. Çalışma ortamlarında iş sağlığı ve güvenliği standartlarının uygun olmayışı neticesinde çocukların yaşamlarını kaybetmelerine, iş kazası sonucu sakatlanmalarına ya da meslek hastalanmalarına yakalanmalarına sebep olan çalışma biçimleri tehlikeli çocuk işçiliği olarak tanımlamıştır. Bu tanıma uygun olarak kölelik ve zorla çalıştırma, çocuk kaçakçılığı, çocuk askerlerin kullanılması, çocukların ticari cinsel istismarı, çocukların yer altında ve madenlerde çalıştırılmaları tehlikeli işler ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine örnek olarak gösterilebilir. Dünya genelinde çocuk işçiliğinin engellenmesine yönelik yürütülen projelerde bu alanlarda yer alan çalışan çocuklara özel önem verilmektedir (Şişman, 2012:252).

2.1. Çocuk İstihdamının Nedenleri

Eski çağlardan itibaren tarihin her döneminde çocukların çeşitli sebeplerle çalıştırıldığı bilinmektedir. Tarihin ilk dönemlerinde çocukların çalışma hayatında yer alma sebepleri ailelerine yardımcı olmak için, yerleşik hayata geçişle birlikte tarıma dayalı üretim yapılmış ve çocuklar aile işlerinde çalıştırılmaya başlanmıştır. Sanayi Devrimi ile ailelerin tüm bireylerinin çalışma ihtiyacı ve ucuz emek gücü talebi çalışan çocuk kavramını ortaya çıkış sebebi olmuştur (Duyar & Özener, 2003:138). Gelirin bölüşülmesindeki adaletsizlik ve istihdam sorunları her yaştan insanın aile gelirin katkıda bulunabilmek için çalışması ihtiyacını getirmiştir (Karaman & Özçalık, 2007:26).

Çocuk işçiliğinin ana sebepleri yoksulluk, göç, geleneksel bakış açısı, eğitim imkânlarının yetersizliği, işsizlik, işverenlerin çocuk işgücüne talebi, mevzuatın yetersizliği ve etkin uygulanmamasıdır. Bu sebeplerin her biri bir diğerinin hem sebebi hem de sonucu olabilmekte, böylece bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çocuk işçiliğinin ana nedenlerini ve birbirleriyle ilişkilerini dikkate alarak bunları bir bütün içerisinde

değerlendirmek doğru olur (ÇSGB, Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu, 2005:16).

Türkiye’de zorunlu eğitim süresinin kısa olması ve yeterli olmaması, eğitim imkânlarının hakkaniyetli bir şekilde dağılmaması ve zorunlu eğitimden sonraki sürecin, eğitimin uzun ve giderlerinin çok olması aile için çocuğu çalıştırmaya yönlendiren nedenlerdendir. (Kumaş, 1993:47) Türkiye’nin kent merkezlerinde sokaklarda çalışan çocuk sayısının hızla artmasına yol açan başlıca nedenlerden biri, kırdan kente hızlı göç olgusudur. Aileler tarımsal işlerin güçlüklerinden kurtularak kentlere, çoğu kez olmayan ekonomik fırsatlar için göç etmektedirler. Geldikleri kentlerde yoksulluğa gömülen aileler, gelir için çocuklarını çalıştırmakta ya da tamamen kendi hallerine bırakmaktadırlar (SHÇEK, 2001).

Çocuk işçi aileleri genelde:

- 1-Kırsaldan göç etmiş, gecekonduya yaşayan yoksul ailedir ve çok çocukludur.
- 2-Ebeveynlerin eğitim düzeyi çok düşüktür
- 3-Babaların büyük çoğunluğu işçidir ve enformel sektörde çalışırlar, işsiz baba oranı fazladır. Annelerin büyük kısmı ev kadınıdır.
- 4-Çocuk ailenin geçimi için vazgeçilemez ekonomik kaynaktır; çalıştırılması okumasına tercih edilir (Çatak, 2006:16).

2.2. Çocuk Emeği Arzını Etkileyen Faktörler

2.2.1. Yoksulluk

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk çoğu sorunun başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. Çocuk işçiliğine neden olan etmenlerden en önde geleni de yoksulluktur. Hane içerisinde ise ebeveynler yoksulluğun önüne geçmek için kimi zaman kendi işlerinde (tarım) kimi zaman ise başkalarının yanında olacak şekilde çocuklarını çalıştırmaktadırlar. Bunun başlıca nedeni ise hane gelirini artırmak ve yoksulluğun önüne geçmektir (Erbay, 2008:22).

Çalışma hayatında yer almada belirleyici sebep olan yoksulluk kavramı, çoğunlukla maddi kaynaklardan, kimi zaman da kültürel kaynaklardan yararlanılmadığını belirten bir durum olup, genel olarak insanların temel ihtiyaçlarına cevap verememe durumu olarak betimlenmektedir. Bunun yanında yoksulluğun mutlak ve görelî tanımları da bulunmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireyin temel ihtiyaçlarını(geçimini) sağlayabilmek adına ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kalması durumudur. Görelî yoksulluk ise, maddi kaynaklar düzeyindeki farklılıklarla yani maddi kaynakların topluma dağılımındaki eşitsizliklerle ilgili bir durumdur (Marshall, 1999:Yoksulluk maddesi).

Çocukluk çağında çalışmanın en büyük sebepleri arasında yer alan yoksulluk kavramı kronik bir yapıya sahiptir. Yani kronik yoksulluk nedeniyle çocuklar çalışmaktadır. Bunun nedeni ise yoksulluk genel olarak nesilden nesle devam etmekte ve yoksulluğun oluşturduğu döngü içerisinde bir gerçeklik olmaktadır. Aile bireylerinin gelirine katkıda bulunmak kimi zaman eğitimden daha önemli hale geldiğinden dolayı çocuklar çok erken yaşlarda çalışmaya başlamaktadırlar (Lakshapathi, 1993:8-13). Bir başka boyutta bakarsak, yoksul ailelerdeki hanenin büyüklüğü çocuk sayısının fazlaşmasıyla birlikte, çocuk yoksulluğunun ve çocuk işçiliğinin artmasında neden olmakta ve sonucunda ise çocuğa gösterilen ilgi de azalmaktadır (Klerman, 1991:149). 2006 yılında yapılan çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre 6-17 yaş grubundaki ekonomik islerde çalışan çocukların çalışma sebepleri irdelendiğinde, %51,1’i aile bireylerinin gelirine katkıda bulunmak, %17,4’ü iş öğrenmek, meslek sahibi olmak, %12,9’u aile bireylerinin ekonomik durumuna yardımcı olmak, %10,8’i ailesi yönlendirdiği veya istediği için, %4,7’si ise kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalıştığı bildirilmektedir (ÇSGB, 2006:22).

Sonuç olarak toplumların en büyük sorunlarından birisi olan çocuk işçiliğinin

önlenmesinde, çocuk işçiliğine neden olan başlıca sebeplerden olan yoksulluk probleminin çözülmesi ile birlikte toplumların gelecek nesillere aktarabileceği daha güzel bir yaşam biçimi ve refah seviyesi de oluşacaktır. Yoksulluk meselesinin ortadan kalkması çocuk işçiliği kavramının yok olması anlamına gelmektedir (Boybek, 2009:72).

2.2.2. İşsizlik

Türkiye'de hane halkı (aileler); tecrübe gerektirmeyen işlerde çalışmak-vasıfsız

meslek sahibi olmak gibi, ya da kırsal kesimden kent bölgesine olan göç problemi gibi, yetersiz olan iş sahaları-istihdam alanları ve bunun sonucunda oluşan ekonomik kriz ile birlikte oluşan işsizlik problemi de mücadele etmektedirler. TÜİK'in yakın zamanda yayınlamış olduğu 2016-2017 yıllarına ait işgücü ile ilgili değerlere baktığımızda 2016 yılı Ocak dönemine göre 2017 Ocak ayındaki işsizlik oranında %1,9'lük artış gerçekleşmiştir. Genel olarak Türkiye'de işgücü durumuna ilişkin istatistiklere göz attığımızda,

Tablo 1: Mevsim Etkilerinden Arındırılmamış Temel İşgücü Göstergeleri, (Ocak 2016 -2017)

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
15 ve daha yukarı yaştakiler	(Bin)					
Nüfus	58 366	59 493	28 828	29 436	29 539	30 057
İşgücü	29 565	30 658	20 411	21 033	9 153	9 625
İstihdam	26 275	26 672	18 312	18 530	7 962	8 142
Tarım	4 812	4 893	2 742	2 791	2 070	2 102
Tarım Dışı	21 463	21 780	15 570	15 739	5 893	6 040
İşsiz	3 290	3 985	2 099	2 503	1 191	1 483
İşgücüne Dahil Olmayanlar	28 802	28 835	8 417	8 403	20 385	20 432
	(%)					
İşgücüne Katılma Oranı	50,7	51,5	70,8	71,5	31	32
İstihdam Oranı	45	44,8	63,5	63	27	27,1
İşsizlik Oranı	11,1	13	10,3	11,9	13	15,4
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	13	15,2	11,5	13,4	16,7	19,6
15-64 Yaş Grubu						
İşgücüne Katılma Oranı	55,4	56,5	76,2	77	34,6	35,9
İstihdam Oranı	49,2	49	68,2	67,7	30	30,2
İşsizlik Oranı	11,3	13,3	10,5	12,2	13,3	15,7
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	13	15,3	11,5	13,4	16,8	19,8
Genç Nüfus (15-24 Yaş)						
İşsizlik Oranı	19,2	24,5	18,4	22,6	20,5	28,1
Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Oranı	23,5	24,3	14	15,5	33,1	33,4

Kaynak: TÜİK Haber Bülteni / İşgücü İstatistikleri, Ocak 2017 (Erişim:04.05.2017)

Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 695 bin kişi artarak 3 milyon 985 bin kişi olmuştur. İşsizlik oranı ise 1,9 puanlık artış ile %13 seviyesinde gerçekleşmiştir. Tarım dışı işsizlik oranı 2,2 puanlık artış ile %15,2 olarak tahmin edilmiştir. 15-24 yaş grubunu içeren genç işsizlik oranı 5,3 puanlık artış ile %24,5 olurken, 15-64 yaş grubunda bu oran 2 puanlık artış ile %13,3 olarak

gerçekleşmiştir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24626>, Erişim tarihi: 04.05.2017).

Çocukların küçük yaşlarda emek piyasalarının aktörlerinden olmalarına neden olan sebeplerin başlıcalarından birisi de işsizliktir. İşsizlik gelir düzeyi düşük ve sosyal korunması zayıf olan ailelerde yetişkinlerin düzenli iş bulamamasına sebep

olmaktadır. Yüksek işsizlik oranı emek piyasasında daha düşük ücretle çalışma arzusunda olan işsiz ordu yaratması sebebiyle çalışanların elde ettikleri nominal ücrette düşük olmaktadır. Dar gelirli ailelerde yetişkinlerin işsizliği, zorunlu olarak ailenin yaşamını devam ettirebilmesi için hanedeki küçükleri, enformel sektörde çalışmaya itmektir. Aileler ihtiyaçlarını giderebilecekleri gelirden yoksun oldukları sürece de, ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına çocuklar, özellikle enformel sektörde emek arz etmeye yönlendirileceklerdir (Günöz, 2007:13).

2.2.3. Göç ve Buna Bağlı Olarak Çarpık Kentleşme

Çocuk istihdamına neden olan etkenlerin başında yer alan göç, kırdan kente göçmüş aile bireylerinden sadece erkekleri değil, diğer bireylerin de çalışma hayatında aktif rol oynamalarına sebep olmuştur. Göç ile birlikte artan işsizlik, git gide artan yoksullaşma, gelirin adaletsiz bir şekilde dağılımı ve eğitimin maddi olarak getirilerinin azalması, çocuk istihdamının artmasına neden olmaktadır. Çocuk işçiliği, özellikle eve iş-verme uygulamalarında ve kayıt dışı sektörde yaygındır (Öztürk, 2007:261).

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından hızlı ve çarpık kentleşme işsizlik başta olmak üzere beraberinde pek çok sorun meydana getirmiştir. Bu sebeple hızlı ve çarpık kentleşme, çocukları emek piyasalarına iten bir başka faktörü teşkil etmektedir. Kentleşmenin kalkınmadan daha hızlı gelişmesi sanayi sektöründeki istihdam olanaklarının yetersiz kalmasına yol açmış ve göç eden nüfusa yeni iş olanakları yaratılamamıştır. Kırsal alanlardan sanayi bölgelerine göçün hızlanması ailelerin kent yaşamına uyum sağlayamamasına, aile bireylerinin iş bulamamasına ve dolayısıyla ekonomik olarak zor duruma düşmelerine neden olmuştur. Bu sorunlar çocukları sokaklarda çalışmaya ya da çocuklara çokta uygun olmayan bazı sektörlerde çalışmaya itmiştir (Karaman & Özçalık, 2007:34).

Toplumsal değişim ve çarpık kentleşme süreci çocuk işçiliğine etki eden diğer kıstaslardandır. Köyden kente yönelen hızlı göç hareketi, kentsel bölgelerde gecekondular hayati olarak tabir edilen yaşam biçimine neden olmakla birlikte; köy-kent arasında sıkışmışlığa da neden olmaktadır. Göç eden bu insanlar daha iyi bir yaşam için fiziki şartları oldukça eksik olan bu gibi yerlerde yaşamak zorunda kalmaktadırlar (Çöpoğlu, 1998:115–116).

2.2.4. Nüfus Artışı

Hızlı nüfus artışı; düzensiz kentleşme, işsizlik ve gelir dağılımı gibi sorunlara neden olmakta ve aile gelirindeki daralma, tüm aile fertlerini çalışmaya zorlamaktadır. Bununla birlikte, çocuk gelir getirme aracı olduğu sürece aile daha çok çocuk sahibi olma eğilimine girmekte ve nüfus planlamasını olumsuz etkilemektedir. Çocuğa atfedilen değerlerin "faydacı/ekonomik değer" olması çocuğun üretim ve sosyal güvenlik aracı olma yanını ön plana çıkarmaktadır ve sahip olunacak çocuk sayısında belirleyici olmaktadır (Bulut, 1997: 55).

Sanayileşmesini tamamlamamış olan ülkelerde; çocuk işçiliğini artıran sebeplerin başında nüfus artış hızının yüksek olması gelmektedir. Nüfus artış hızının gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranının istihdam yaratma etkisinden yüksek olması; bu ülkelerde işsizliğin artmasına, dolayısıyla kayıt dışı ve enformel sektörde çocuk emeğinin daha fazla görünmesine sebep olmaktadır. Çocuk işçiliğinin artması işgücü piyasasında ücretlerin düşmesine neden olmakta ve çalışan yoksulluğunu artırmaktadır (Çolak, 1999:67–68).

2.2.5. Eğitim

Gelişmiş ülkelerde çocuk işgücü oranını azaltan etkenlerden biri de ülkedeki eğitim süresinin uzunluğu olmaktadır. Temel eğitimi olmazsa olmaz olarak görüp her çocuğun temel eğitimden geçmesini sağlayan; 14 yaşına kadar olan sürede eğitim almalarına imkân yaratan ülkelerde ve toplumlarda çocuk işçiliği oranının

azaldığı görülmektedir (Betcherman, 2004:13).

Çocuk yaştaki bireylerin çalışmalarının büyük nedenlerinden birisi de yaşadıkları ülkede eğitim ihtiyacının yeterli seviyede karşılanamamış olmasıdır. Eğitim ile ilgili temelin yeteri kadar gelişmemiş olması ve çocukların eğitim imkânlarından faydalanmasını bertaraf eden faktörlerden dolayı, eğitimden uzak kalan çocuklar bunun sonucunda çalışma hayatına erken atılmaktadırlar (İlik & Türkmen, 1994:5).

Dünya üzerinde kimi ülkelerde eğitim hakkının ücretsiz olarak sağlanması çocuk işçiliğine engel olamamaktadır. Örneğin; Hindistan'da ücretsiz kitap, okul yemeği ve okul üniforması uygulaması bazı eyaletlerde mevcut olmasına karşın çocuklardaki okullaşma oranı yine de düşük çıkmaktadır. Bunun başlıca nedeni ise çocuğun okula gitmesiyle dolaylı olarak gelir kaybı yaşamasıdır. Kimi toplumlarda ise ailelerin, çocukların okula gitmesinin iş bulma olanaklarını etkileyen ve artıran bir sebep olarak görmemeleri ve bunun sonucunda çalışma hayatına çocuklarını erkenden soktukları görülmektedir (Bequele & Boyden, 1992:5).

Ekonomik bağımsızlığı olmayan veya yoksul olan ailelerde, kendini geliştirememiş ya da belirli bir eğitim seviyesine ulaşamamış anne ve babanın çocuğun eğitimi ile ilgili bakış açıları ve düşünceleri olumsuz olmakla birlikte, söz konusu veliler daha çok çocuklarının çalışarak ev bütçesine katkıda bulunmalarını istemektedirler. Onlar için çocuğun eğitim seviyesinden çok hane halkının yararına olacak ücret daha önemlidir (İlgazi, 1996: 18).

2.2.6. Gelenekler

Geleneksel bakış açısı olarak ebeveynler çocuğun çalışarak adam olabileceği, çalışma hayatına atılarak hayatı erken kazanabileceği anlayışı ile çocuk istihdamının artmasına neden olmaktadır. Bu bakış açısı ve anlayış genel olarak gelişmekte olan ülke toplumlarının bakış açısı olmakla birlikte, anne-babaların

çocuklarının çalışmadan, hayatın zorluğunu öğrenmeden hayatın içinde yer alamayacaklarını öngörmeleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu inancın sunucu olarak çocuklarını erken yaşta çalışma hayatına sokmaktadırlar (Karaman & Özçalık, 2007: 33).

Kırsal kültürde çocuk, yetişkin rolünü çok erken yaşlarda üstlenmektedir. Kız çocukları, anne tarlada çalıştığı için ev işlerini ve kardeşlerinin bakımını üstlenirken, erkek çocuklar hayvanların otlatılması, tarlada yetişkinlere yardım gibi işleri yapmaktadır. Çocuk, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta, toplum da bu yapıyı normal karşılamakta ve kültürel bir değer olarak benimsemektedir. Göç sonrasında kentsel alanda yaşatılan bu geleneksel kültür açısından, çocuğun evde veya tarlada ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmasıyla, herhangi bir işyerinde ücret karşılığı çalıştırılması arasında herhangi bir fark yoktur. Hatta çalışma yaşamında ücretli olarak yer alması ailesine parasal katkı sağladığı için daha çok kabul görmektedir (Şişman, 2004:5).

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ BOYUTU

BM Çocuk Haklarına Sözleşmesinin 32. Maddesi, devletlere, çocukları ekonomik sömürüden, tehlikeli olabilecek, eğitimi aksatabilecek veya çocuğun sağlığı, fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki veya sosyal gelişimi açısından sakıncalı olabilecek işlerden korumak üzere hukuksal yaptırımlar dâhil önlemler almaları çağrısında bulunmaktadır. Çocuk işçiliğinin önlenmesi alanında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 2000- 2012 yılları arasında geçen 12 yılda tüm dünya genelinde çocuk istihdam sayısı 352 milyondan 264 milyona, tehlikeli işlerde çalışan çocuk işçi sayısı ise yarı yarıya azaltılarak 85 milyona indirilmiştir. Ancak bu konuda yapılan tüm çalışmalara rağmen dünya çocuk nüfusunun %11 ine denk gelen 168 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Yaklaşık olarak çocuk işçilerin yarısı doğrudan sağlık, güvenlik ve ahlaki

gelişimini tehlikeye sokan tehlikeli ve zararlı işlerde emek arz etmektedir (ILO, 2013:3).

Tablo-2 incelendiğinde 2000 yılında çocuk işçi sayısı 245 milyondan 168 milyona indiği, tehlikeli işlerde çalışan çocuk

sayısının ise 170 milyondan 85 milyona indiği görülmektedir. Özellikle tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısında yüzde elli oranında bir azalma vardır. Bunun sebebi ILO'nun çocuk işçiliğinin önlenmesi önceliğini tehlikeli işlerde çalışan çocuklara vermesi ve dünya genelinde uygulamasıdır.

Tablo 2: Dünya Çocuk İstihdam Sayıları 5–17 Yaş Grubu, (2000–2012)

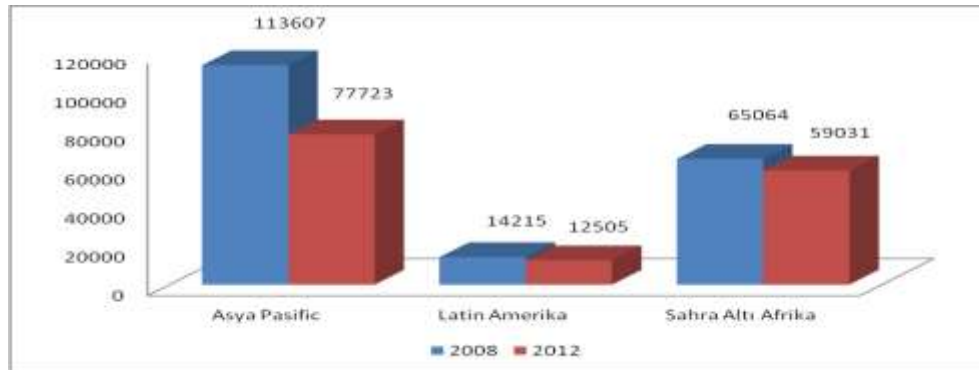
	ÇOCUK İSTİHDAMI		ÇOCUK İŞÇİLİĞİ		TEHLİKELİ İŞLER	
	(000)	%	(000)	%	(000)	%
2000	351 900	23,0	245 000	16,0	170 500	11,1
2004	322 729	20,6	222 294	14,2	128 381	8,2
2008	305 669	19,3	215 209	13,6	115 314	7,3
2012	264 427	16,7	167 956	10,6	85 344	5,4

Kaynak: Marking Progress Against Child Labour, ILO,2013,s.3

Şekil-1' e göre 2008 – 2012 yılları arasında dünyada tüm bölgelerde çocuk işçiliği alanında bir düşüş olduğu görülmektedir. Özellikle bu dönem içerisinde Asya Pasifik bölgesinde bulunan çocuk işçi sayısında büyük bir düşüş olmuştur. 2008 yılında yaklaşık 114 milyon olan çocuk işçi sayısı 2012 yılında 78 milyona yaklaşmıştır. Latin Amerika bölgesinde 14 milyon 215 bin

çocuk işçi var iken bu sayı 2012 yılında 12 milyon 505 bin çocuğa gerilemiştir. Sahra Altı Afrika'sında ise 2008 yılında 65 milyon 64 bin çocuk işçi var iken, 2012 yılında çocuk işçi sayısı 59 milyon 34 bindir. Görüldüğü üzere dünya genelinde çocuk işçi çalıştırılmasında bir gerileme söz konusudur.

Şekil 1: 5–17 Yaş Grubunda Bölgelere Göre Çocuk İşçi Sayısı, (2008–2012)

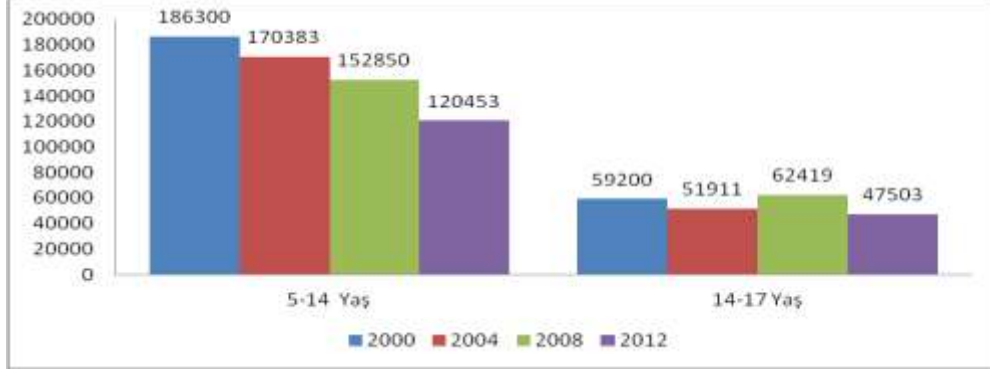
Kaynak: Marking Progress Against Child Labour, ILO,2013,s.5

Şekil-2 incelendiğinde, 2000–2012 yılları arasında dünyada çocuk işçiliği sayılarında düşüş olduğu görülmektedir. Özellikle 5–14 yaş aralığındaki çocuk işçi sayısında üçte bir oranında yaklaşık 66 milyon çocuk işçi sayısının azaldığını söyleyebiliriz. 5–14 yaş grubunda 2000 yılında 186 milyon 300 bin

çocuk işçi varken, bu sayı 2004 yılında 170 milyon 383 bine, 2008 yılında 152 milyon 850 bine, 2012 yılında ise 120 milyon 453 e gerilemiştir. 14–17 yaş grubunda 2000 yılında çalışan çocuk sayısı yaklaşık 60 milyondan 47 milyon 503 bine gerilemiştir.

Şekil 2: Yaş Grubunda Göre Çocuk İşçi Sayısı, (2000–2012)

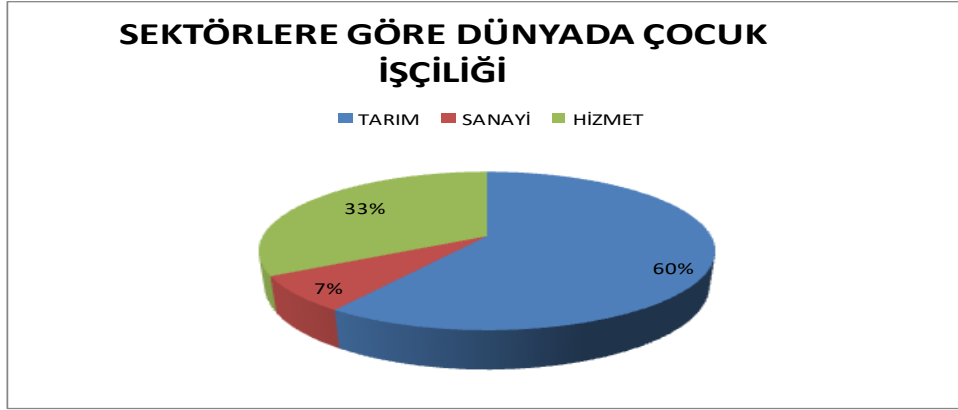

Kaynak: Marking Progress Against Child Labour, ILO,2013,s.6

Şekil-3'e göre 2012 yılı verilerine göre dünyada tarım sektöründe çalışan 98 milyon çocuk işçi sayısı toplam çalışan çocuk işçilerin %60'ıdır. Tüm dünyada tarım sektörü çocuk işçilerin en fazla olduğu sektördür. Tarım kesimindeki çocuklar kahve, meyve, şekerpancarı, şeker

kamışı, pirinç, çay, tütün, çobanlık, hayvancılık, pamuk gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. Türkiye'de ise çalışan çocukların.%45'i tarımda çalışmaktadır. (www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2014_6_20140203.pdf,Erişim Tarihi:04.05.2017)

Şekil 3: 5–17 Yaş Grubunda Sektörlere Göre Dünyada Çocuk İşçiliği

Kaynak: Policy Paper: Out Of School Children and Child Labour, Global March Against Child Labour, 2014,s.5

Şekil-3 ve Şekil-4 incelendiğinde dünyada çocuk işçilerin %60'ı tarım sektöründe çalışırken Türkiye'de oran % 45 civarlarında olduğu görülmektedir. Sanayi sektöründe ise dünyada oran %7 iken

Türkiye'de sanayi sektöründe çalışan çocuk işçi oranı % 24' tür. Hizmet sektöründe dünyada oran %33, Türkiye'de oran % 31'dir.

Şekil 4: 5–17 Yaş Grubunda Sektörlere Göre Türkiye’ de Çocuk İşçiliği

Kaynak: TUIK-Haber Bulteni / Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları-2012(Erişim: 04.05.2017)

Türkiye; çocuk ve gençlerin belli bir yaştan önce istihdam edilmelerini önlemek ve çalışan çocukların çalışma şartlarını iyileştirmek amacıyla ILO'nun çocuk işçiliğini engellenmesi ile alakalı ILO'nun 138 ve 192 sayılı sözleşmelerini kabul etmiştir. Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2004:299).

Türkiye’deki çocuk işçiliğinin ne durumda olduğunu tespit etmek amacıyla Devlet İstatistik Enstitüsü (Önceki DİE, şimdiki adıyla TÜİK) tarafından 1994, 1999, 2006 ve sonuncusu da 2012 yılında olmak üzere Çocuk İşgücü Anketleri yapılmıştır. Bu anketler ILO ile TÜİK arasında imzalanan projeler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

4. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE POLİTİKALARI

20 Kasım 1959 tarihinde Çocuk Hakları Evrensel Bildirisi’nin yürürlüğe girmesine kadar olan dönemde; çocuk her daim aile yapısının içinde kendine farklı rol ve model bulmuştur. Aile içindeki konumu sürekli olarak değişkenlik göstermiştir. Çocuk kimi zaman deyim yerindeyse bir eşya, mal gibi kullanılmış olup, kimi zaman da fiziksel gücü ile paralel olmayan işlerde çalıştırılan

bir olgu olarak görülmüştür. Çocuğun bir araç olarak kabullenilmesi ve bu şekilde görülmesi 20. y. y. ’da gerçekleşmiştir. Bunu destekler biçimde çocukların siyasal, toplumsal ve yasal bakımdan korunmaları için yapılan girişimler aynı zamana denk gelmektedir. (Şirin & Sayita, 2000:121) Çocukların küçük yaşlardan itibaren emek piyasalarında yer almalarının önüne geçmeye yönelik ilk çalışmalar uluslararası kuruluşlar tarafından projelendirilip uygulanmaya konulmuştur. Sanayi devriminden itibaren çalışan çocuklar sorunu ile uluslararası boyutta ilgilenilmeye başlanmıştır. Özellikle 1919 yılında kurulan ILO’nun ana konuları arasında çocuk işçiliğinin engellenmesi yer almaktadır. ILO’nun çocuk işçiliği ile ilgili iki temel sözleşmesi bulunmaktadır. Bunlar istihdama kabulde asgari yaşa ilişkin 138 sayılı sözleşme ile en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin 182 sayılı acil eylem sözleşmesidir. (http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm, Erişim Tarihi: 04.05.2017)

BM Genel Kurulu 1989 yılında çocuk hakları alanında kabul edilen en kapsamlı sözleşme olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesini (BMÇHS) kabul etmiştir. Bu sözleşmeyle, çocukların ucuz işgücü olarak kullanılmasının engellenmesi ve her türlü işte ya da eğitimini aksatacak ya da

sağlığını bozacak veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal gelişmesi için tehlikeli olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunmasını temel bir hak olarak kabul edilmiştir. (Tutkun & Koç, 2013:12)

Çocuk işçiliği ile ilgili Türkiye'de gerçekleştirilen resmi istatistikler olumlu gibi görünse de, bölgesel ve mahalli olarak ele alınan araştırma sonuçları tablonun hiç de iç açıcı olmadığını göstermektedir. Teoriden pratiğe geçişte görülmektedir ki; halen sosyo-ekonomik sorunlar, göç, kayıt dışılık, çarpık şehirleşme, gayri resmi sektörün gelişimi ve örgün eğitimin yetersizliğinden kaynaklanan ve buna benzer nedenlerle bölgedeki çocukların büyük bir oranı çalışma hayatına atılmak zorunda kalmaktadırlar (Kayhan,1997:5).

4.1. Çocuk İşgücü İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Her insan gibi çocukların da özel gereksinimleri bulunmaktadır. Bu gereksinimler zaman geçtikçe bazı haklara sahip olduklarının düşünülmesine yol açmıştır. Bu haklar yetişkinlerin sahip oldukları haklarla örtüşmekle birlikte, medeni, siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlardaki haklardan oluşmaktadır. Bundan dolayı çocukların korunması amacıyla yasal çerçeve içerisinde genel nitelikte düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir (ÇSGB, Çalışan Çocuklar Projesi Raporu; 2000:9).

4.1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)

Türkiye'nin 06.04.1949 tarihinde onaylamış olduğu bu belge; Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulmuş İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanmış, 10. 12. 1948 tarihinde kabul ve ilan edilmiştir.

4.1.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi (1959)

Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi "26 Eylül 1924" tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. 20 Kasım 1959 tarihinde, yeniden gözden geçirilip, genişletilmiş ve oluşturulan yeni

metin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi adıyla oybirliğiyle kabul edilmiştir.

4.1.3. BM Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Türkiye'nin henüz onaylamadığı "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi" Birleşmiş Milletler tarafından 3 Ocak 1976 tarihinde kabul edilmiştir. Bu sözleşmedeki en büyük etken, sözleşmeyi kabul eden ülkelere karşı hukuksal anlamda yaptırım gücünün olmasıdır. Sözleşmenin 10. maddesinde, ailenin ve annenin korunmasına ilişkin hükümler getirilmiş, çocuk ve gençlerin korunması ve gerekli yardımın yapılması için özel önlemler alınması öngörülmüştür (Talas, 1997:224).

4.1.4. Avrupa Çocuk Hakları Bildirisi (1951)

"1951 yılında Hollanda'da toplanan 119. Eğitim Kongresi, Avrupa Çocuk Hakları Bildirisi'ni kabul etmiştir. Bu bildirinin 8.maddesinde, çocuğun her türlü istismara karşı korunması, tahsiline mani işte çalıştırılmaması ve verilen eğitimin aynı zamanda çocuğa kültür, meslek edinme, istikamet ve girişim kabiliyeti kazandırılması öngörülmüştür"(Çöpoğlu, 1998:126).

4.1.5. Avrupa Sosyal Şartı

26 Şubat 1965'te kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı, daha öncesinde 18 Ekim 1961 tarihinde İtalya'nın Torino kentinde, Avrupa Konseyi'ne üye 16 ülkeden 13'ünün temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Türkiye, Avrupa Sosyal Şartı'nı 16 Haziran 1989 tarihinde kabul etmiş ve 7 Ağustos 1989 tarihinde yürürlüğe koymuştur (RG; 2007:11907).

4.1.6. Avrupa Topluluğu Temel Sosyal Haklar Bildirgesi (1989)

Aralık 1989 tarihinde Strasburg zirvesinde onaylanan Topluluk Çalışanları Temel Sosyal Bildirgesi'nde yer alan konulardan birini de çocukların ve gençlerin korunması oluşturmaktadır. Bildirge 'de, asgari çalışma yaşının hafif işler hariç olmak üzere

zorunlu okul yaşının bitiminden önce başlayamayacağı ve bu yaşın 15'in altında olamayacağı belirtilmiştir (Çöpoğlu, 1998:129–130).

4.1.7. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Çalışan Çocuklarla İlgili Sözleşmelerin Amacı

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte 1919 yılında Versailles Barış Antlaşmasıyla kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Savaşı ve savaş boyunca işçi sınıfı insanların ülke savunmalarına katkıları ve savaş süresince kötü yaşam koşullarının, savaşın sona ermesiyle aynı doğrultuda devam etmemesi amacıyla kabul edilmiştir. (Talas; 1997, 79–80) ILO'nun tehlikeli çocuk işçiliğinin yok edilmesine yönelik stratejileri üç prensibe dayanır: “Önleme, geri çekilme ve koruma”. Öncelikli olarak tehlikeli işlerde çalışmaya başlama ihtimali bulunan çocuklar tespit edilmeli ve küçük yaşlarda çalışmalarına engel olunmalıdır. Tehlikeli işlerde çalışan çocuklar tespit edilmeli ve çalıştıkları işlerinden uzaklaştırılarak okul veya becerilerini geliştirebilecekleri eğitim programlarına kayıt ettirilmelidirler. Son olarak çalışma ortamından alınarak eğitimine devam etmesi sağlanan çocukların tekrar tehlikeli olarak tanımlanan işlerinde çalışmaya başlamasına karşı kontrol altında tutulmasıdır. Yaşadıkları ülkelerde yasal olarak çalışma yaşını geçmiş olan çocukların ise çalışma ortamlarında iş sağlığı ve güvenliği şartlarının sağlanması yoluyla koruma altına alınması temel ILO hedefleridir (ILO; IPEC Program Belgesi).

4.1.8. AB'de Çocuk İşçiliği İle Mücadele

7 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde AB Temel Haklar Şartı imzalanmıştır. Şart bir yandan AB vatandaşlarının temel haklarını düzenlerken diğer yandan da AB'nin vatandaşlarına karşı olan sorumluluğunu düzenlemektedir. Şartın 24. maddesi çocuk hakları, 32. maddesi ise çocuk işçiliğinin yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması ile ilgilidir. Eşitlik başlığı altındaki 24. maddeye göre; “çocuklar kendi iyilikleri için olan korunma ve bakım

hakkına sahiptir, görüşlerini serbestçe açıklayabilirler.” Çocukları ilgilendiren bütün kararlarda çocukların menfaati AB ülkelerinin öncelikli yaklaşımıdır. 32. maddeye göre ise; çocuk işçiliği yasaklanmıştır. Asgari çalışma yaşı, zorunlu eğitimi tamamlama yaşından küçük olamaz. Ayrıca çalışan gençler, yaşlarına uygun çalışma koşullarına sahip olmalı ve güvenliklerine, sağlıklarına veya zihinsel, fiziksel, ahlaki veya sosyal gelişimlerine zarar verecek veya eğitimlerini engelleyecek her türlü işten veya ekonomik sömürden korunmalıdır (Taşdemir & Demir, 2002:94).

4.2. Türkiye'de Çocuk İşçiliği İle Mücadele

Çalışan çocuklar ile ilgili ulusal mevzuatımızda koruyucu nitelikteki temel hukuk düzenlemesi T.C Anayasası'nın 50. maddesinde yer alan “kimse yasına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982. hükmü gereğince en az çalışma yasının belirlenmesi ve koruyuculuk görevi devlete verilmiştir (T.C.Anayasası, 1982:Md.50).

4.2.1. Yasal Mevzuat

4.2.1.1. Anayasa

Anayasada genel bir düzenleme yapılmış olup tüm yasalar kaynağını Anayasa'dan almaktadır. T.C. Anayasası'nın 50. maddesine göre; “kimse yasına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” (T.C.Anayasası, 1982:Md.50).

4.2.1.2. 4857 Sayılı İş Kanunu

4857 Sayılı İş Kanunu 10/06/2003 tarihli, 25134 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 4857 sayılı İş Kanunu, çocuklara ilişkin asgari çalışma yaşı, ücretli izin, sağlık kontrolleri konusunda özel düzenlemeler getirmektedir. Bu yönüyle, 4857 sayılı İş

Kanunu, ILO'nun Uluslararası Sözleşmeleri, özellikle 138 Sayılı En Az Yaş Sözleşmesi ile getirilen düzenlemelerle uyum içerisindedir. İşverenler ile bir iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarını düzenlemeyi amaçlayan 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesine göre: "On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullara devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler." (4857 Sayılı İş Kanunu, 2003:Md.71).

4.2.1.3. 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu

Kanun'un 69. maddesine göre sanayiye ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kadınların gece çalıştırılması yasaklanmıştır. 173. maddeye göre 12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı yasaklanmıştır. On altı yaşından küçük işçiler günde en fazla sekiz saat çalıştırılabilir. 176. maddeye göre; mahalli belediyelerce bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz yaşın altındaki çocukların çalışması yasaktır (1593 Sayılı Hıfzısıhha Kanunu, 1930).

4.2.1.4. 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu

6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Sendikalar Kanununun Sendika üyeliği ve üyeliğin kazanılması başlıklı 17. Maddesine göre On beş yaşını dolduran ve bu Kanun hükümlerine göre işçi sayılanlar, işçi sendikalarına üye olabilir (6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 2012).

4.2.1.5. 818 Sayılı Borçlar Kanunu

29/04/1926 tarihli, 359 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren 818 Borçlar Kanunu çıraklık sözleşmesinden doğan borç ilişkisine yönelik birtakım

düzenlemeler getirmektedir. Bu Kanunun 330. maddesine göre, 18 yaşın altındaki kişilerin gece süresinde ve hafta tatilinde çalıştırılmaları yasaktır. 318. maddesinde ise, çıraklık sözleşmesinin usta ile çocuğun yasal vasisi arasında yapılması gerektiği, sözleşmede yapılacak iş, çıraklığın nevi ve süresi, günlük çalışma süresi, ücret ve diğer ödemeler ile deneme süresinin belirtilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır (818 Sayılı Borçlar Kanunu, 1926).

4.2.1.6. 5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre, çalıştırılanlar, işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı olurlar. Sigortalılar ile bunların işverenleri hakkında sigorta hak ve yükümlülükleri sigortalının işe alındığı tarihten başlar. Bu suretle sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamaz ve vazgeçilemez. İşverenler, sigortalı sayılan kişileri, sigortalılık başlangıç tarihinden önce, sigortalı işe giriş bildirgesi ile Kuruma bildirmekle yükümlüdür. Sözleşmelere, sosyal sigorta yardım ve yükümlerini azaltmak veya başkasına devretmek yolunda hükümler konulamaz. 5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunun uygulanmasında 18 yaşından önce malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tâbi olanların sigortalılık süresi, 18 yaşını doldurdukları tarihte başlamış kabul edilir. 18 yaşından küçük çocuk işçiler, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun sağladığı tüm sigorta kollarına tabidir. 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi kapsamında sigortalı olmayan, kendi sigortalılıklarından dolayı bu kanunlara göre gelir veya aylık almayan ve 18 yaşını doldurmuş olanlardan; tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süresiz olarak çalışanlar, örneği Kurumca hazırlanan ve Kurumca belirlenen ilgili muhtarlık, birlik, kuruluş, il veya ilçe tarım müdürlükleri tarafından usulüne uygun olarak düzenlenip onaylanmış belgeleri ile talepte buldukları tarihten itibaren sigortalı sayılırlar (5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006).

4.2.1.7. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu

Söz konusu kanununun 59. maddesi çalışan çocuklarla ilgili düzenlemeler içermektedir. Bu maddeye göre, İlköğretim çağına olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler (222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961:10705).

4.2.1.8. 3308 Sayılı Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanunu

1986 yılında kabul edilen 3308 sayılı Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanunu ile çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esaslar düzenlenmiştir. 2001 yılında bazı kanunlarda değişiklik yapan 4702 sayılı Kanun ile 3308 sayılı Kanunda değişiklik yapılmıştır. Çıracılık yanında, aday çıracılık uygulamasını da düzenleyen bu Kanuna göre; 14 yaşını doldurmuş 19 yaşından gün almamış olmak, en az ilköğretim mezunu olmak ve bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmak çıracılığa girişte aranan şartlardır. 4702 sayılı Kanun ile 19 yaşından gün almış ancak daha önce çıracılık eğitimden geçmemiş olanların da çırak olabilmelerine imkan tanınmıştır (3308 Sayılı Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanunu, 1986).

4.2.1.9. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu

2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu 14/07/1934 tarihli, 2751 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anılan Kanununun 12. maddesi ile, eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde onsekiz yaşından küçüklerin çalıştırılması yasaklanmıştır (2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, 1934).

4.2.1.10. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı

2014–2018 yıllarını kapsayan ve uygulanması planlanan Onuncu Kalkınma Planına göre; çocuk işçiliğinin önlenmesinde öncelik olarak ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve aile işlerinin dışında yer alan ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocukların çalışması amaçlanmıştır. Söz konusu çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi temel hedeflerden birisi olarak kabul edilmiştir (ÇSGB, Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı, 2017:57).

Bu program çerçevesinde ulusal politika ve hedefler tekrar gözden geçirilerek, öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu hedefler doğrultusunda hukuki düzenlemeler ile mevzuatın uygulanması ve güncellenmesi, sonrasında mevcut kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve yeni kurumsal yapıların oluşturulması hedeflenmiştir. Çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla farkındalığın artırılması, sosyal tarafların ve toplumun bu mücadele programında ve sonrasında mücadeleye katılımının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Çocuk işçiliğinin nedenlerinin başında gelen eğitimsizlik problemi için eğitimin iyileştirilmesi, ekonomik ve sosyal neden olan yoksulluğun giderilmesi hedeflerin arasında yer almakla birlikte; sosyal güvenlik ağının tüm toplumu kapsayacak şekilde sosyal koruma ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesi söz konusu ulusal program için diğer hedefler arasında yer almaktadır (ÇSGB, Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı, 2017:59).

5. SDÜ MYO ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

5.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın konusunu, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Meslek Yüksek Okulları’nda öğrenim gören ön lisans öğrencilerinden çalışmış olanların; çocukluk dönemlerinde çalışmalarının aile ve iş yaşam koşullarına etkileri, onları

çalışmaya iten nedenler, çalıştıkları dönem içerisindeki sürece ilişkin değerlendirmeler oluşmaktadır. Yapılan bu çalışmada çalışan çocukların bireysel ve demografik açıdan çalışma nedenlerinin incelenmesi ile Türkiye'de çocuk işçiliğine karşı politikaların ne kadar verimli olduğunun araştırılması amaçlanmıştır.

5.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Yapılan çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın yöntemi; seçilen örneklem, evren ve bu evrene yapılan anketlerin ölçümleri, yapılan test ve analizlerle incelenmiştir. Araştırmada kullanılan anket toplam 39 sorudan oluşmuştur. Birinci bölümde yöneltilen 10 soru demografik sorulardan oluşmakta; çalışan çocuğun aile yapısı, maddi durumları ve eğitim durumlarının irdelenmesi amacıyla sorulmuştur. İkinci bölümde ise çocukken neden iş yaşamına atıldıkları, çalışma sürecindeki değerlendirmeleri ve gelecek ile geçmiş arasında pişmanlıklarının olup olmadığı 18 soru sorularak irdelenmiştir. Son bölümde ise çocuk işçiliğine karşı mücadele politikaları, uygulamaları ve yasal mevzuatın uygulanabilirliği irdelenerek değerlendirilmek için 11 soru sorulmuştur. Anket uygulamasında yüz yüze görüşme yöntemi kullanılmıştır. Anketin çalışma dönemi 2015–2016 yılı Süleyman Demirel Üniversitesi Meslek Yüksek Okulları öğrencilerini kapsamaktadır. Anket formunda kullanılan ifadeler ve kimi sorular çeşitli yüksek lisans ve doktora tezlerinde kullanılan anket sorularından derlenerek, uzman akademisyenlerin görüşleri alınarak oluşturulmuştur.

5.3. Araştırmanın Hipotezleri

H1 : Gelir seviyesi düşük olan aile üyesi çocuklar; emek arz ederek gelir elde edip aile bütçesine katkıda bulunmaktadırlar.

H2 : Gelir seviyesi düşük olan ailelerin çocukları çalışmak zorunda kaldıkları için daha iyi eğitim alma imkânından yararlanamamaktadır.

H3 : Ailenin eğitim durumunun düşük olması, daha az gelir getiren iş kollarında çalışmasına sebep olduğu için, çocuklar aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaya yönlendirilmektedir.

H4 : Çalışmaya başlama yaşı iş kollarına göre farklılık göstermektedir.

H5 : Sigara içmiş olmanın ya da başlamış olmanın erken yaşta çalışma hayatına katılma ile doğru orantısı bulunmaktadır.

H6 : Çalışan çocukların iş kazası geçirme oranları sektörel bazda farklılık göstermektedir. Çalışan çocukların iş kazası geçirme oranı sanayi sektöründe daha fazladır.

H7 : Denetimlerin kabul edilebilir düzeyde sık ve yeterli olmaması; çocuk işçiliği ile mücadele politikalarının etkisizliğine sebep olmaktadır.

H8 : Çocuk işçiliği ile mücadele politikası olarak yapılan denetimler sektörel bazda farklılıklar göstermektedir.

H9 : İŞKUR uygulamaları çocuk işçiliğinin önlenmesinde yetersiz kalmaktadır.

H10 : MYO öğrencileri çocukluk çağında çalıştıkları için, çocukların çalışmasına olumsuz bakmaktadırlar.

5.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Anket yöntemi ile toplanan verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 paket programı kullanılmıştır. Katılımcıların ailelerinin gelir düzeylerine göre çocuklukta çalışma nedenlerinin ve çocuklukta çalışmanın kendilerine kattıkları şeylerin karşılaştırılmasında, anne ve babalarının eğitim durumlarına göre çocuklukta çalışma nedenlerinin karşılaştırılmasında, çalıştıkları sektörlerle göre çalışmaya başlama yaşlarının, iş kazası geçirme durumlarının ve iş yerine denetime gelinmesi durumlarının karşılaştırılmasında, cinsiyetlerine göre sigaraya başlama yaşlarında çocuklukta çalışmalarının ilişkisi olması durumunun ve çocukların çalışması konusundaki görüşlerinin karşılaştırılmasında çapraz tablolardan yararlanılarak

Ki-Kare(x^2) analizi yapılmıştır. Bu analiz için anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak belirlenmiştir. Katılımcıların çalıştıkları iş yerini denetlemeye gelen olması durumu, aile bireylerinin İŞKUR'a yönlendirilme durumu ve İŞKUR'a yönlendirilenlerin rehberlik, danışmanlık ve diğer hizmetlerden faydalanması durumuna göre dağılımlarının incelenmesinde ise frekans analizinden yararlanılmıştır.

5.5. Araştırmanın Bulguları

Araştırma bulgularında öğrencilerin asgari çalışma yaşını bilip bilmedikleri, çocukluk çağlarında neden çalıştıkları, çalışma nedenlerinin anne ve baba eğitim durumları ile alakalı olup olmadığı, kötü alışkanlıkları var ise eğer bunun erken yaşta çalışmaya başlamaları ile ilgili olup olmadığı, çocuk işçiliği ile mücadelede yasal mevzuatın boşlukları doldurup doldurmadığı incelenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3: Katılımcıların Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Çocuklukta Çalışma Nedenlerinin Karşılaştırılması

Gelir Durumu	Tanımlayıcı İstatistik	Çocukluğunuzda neden çalıştınız?					Toplam
		Aileme katkıda bulunmak	Aile baskısı	Eviden uzaklaşmak	Kendi paramı kazanmak	Diğer	
0-1300 TL	F	113	2	5	98	35	253
	% satır	44,7	0,8	2,0	38,7	13,8	100,0
	% sütun	65,7	40,0	50,0	39,8	38,5	48,3
1301-2500 TL	F	41	2	4	89	32	168
	% satır	24,4	1,2	2,4	53,0	19,0	100,0
	% sütun	23,8	40,0	40,0	36,2	35,2	32,1
2501-4000 TL	F	12	1	1	45	16	75
	% satır	16,0	1,3	1,3	60,0	21,3	100,0
	% sütun	7,0	20,0	10,0	18,3	17,6	14,3
4000+ TL	F	6	0	0	14	8	28
	% satır	21,4	0,0	0,0	50,0	28,6	100,0
	% sütun	3,5	0,0	0,0	5,7	8,8	5,3

$$x^2=35,932; df=12; p=,000$$

Tablo-3 incelendiğinde, katılımcıların ailelerinin gelir durumuna göre çocuklukta çalışma nedenlerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($x^2=35,932; df=12; p=,000$). Aile gelir düzeyi 0-1300 TL olan katılımcıların

büyük çoğunluğu ailesine katkıda bulunmak için çocukluğunda çalıştığını ifade ederken, diğer gelir düzeylerine sahip olan katılımcıların büyük çoğunluğu kendi paralarını kazanmak için çalıştıklarını ifade etmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların “Çalıştığınız İş Yerini Denetlemeye Gelen Oldu Mu” Sorusuna Verdikleri Yanıtlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Yanıtlar	F	%
Evet	328	60,5
Hayır	195	36,0
Cevapsız	19	3,5
Toplam	542	100,0

Tablo-4 incelendiğinde katılımcıların gelirirken, %36'sının çalıştığı yere %60,5'inin çalıştığı yere denetime denetime gelinmemiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Çocuklukta Çalışmalarının Kendilerine Kaybettirdikleri Şeylerin Karşılaştırılması

Gelir Durumu	Tanımlayıcı İstatistik	Çocukluğunuzda çalışmak size ne kaybettirdi?						Toplam
		Erken yaşta olgunlaştım	Çocukluğumu yaşayamadım	Ailemden uzaklaştım	Arkadaşlarımı kaybettim	Eğitime ara verdim	Diğer	
0-1300 TL	F	110	37	12	6	11	55	231
	% satır	47,6	16,0	5,2	2,6	4,8	23,8	100,0
	% sütun	52,4	56,9	54,5	75,0	84,6	36,4	49,3
1301-2500 TL	F	58	19	6	2	0	63	148
	% satır	39,2	12,8	4,1	1,4	0,0	42,6	100,0
	% sütun	27,6	29,2	27,3	25,0	0,0	41,7	31,6
2501-4000 TL	F	29	8	3	0	2	24	66
	% satır	43,9	12,1	4,5	0,0	3,0	36,4	100,0
	% sütun	13,8	12,3	13,6	0,0	15,4	15,9	14,1
4000+ TL	F	13	1	1	0	0	9	24
	% satır	54,2	4,2	4,2	0,0	0,0	37,5	100,0
	% sütun	6,2	1,5	4,5	0,0	0,0	6,0	5,1

$$\chi^2=26,222; df=15; p=,036$$

Tablo-5 incelendiğinde, katılımcıların ailelerinin gelir durumlarına göre çocuklukta çalışmanın kendilerine kaybettirdikleri şeylerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($\chi^2=26,222; df=15; p=,036$). Katılımcıların büyük çoğunluğu erken yaşta olgunlaşmalarının çocuklukta çalışmalarından dolayı meydana geldiğini ifade etmektedir. Aile gelir düzeyi 0-1300 TL olan katılımcıların %47,6'sı, aile gelir

düzei 1301-2500 TL olan katılımcıların %39,2'si, aile gelir düzeyi 2501-4000 TL olan katılımcıların %43,9'u ve aile gelir düzeyi 4000+ TL olan katılımcıların %54,2'si erken yaşta olgunlaştıklarını ifade etmektedir. Buna ek olarak aile gelir düzeyi 1301-2500 TL olan katılımcıların %42,6'sı ve aile gelir düzeyi 4000+ TL olan katılımcıların %37,5'i diğer kategorisindeki kayıpları yaşadığını ifade etmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Çalıştıkları İş Kollarına Göre Çalışmaya Başlama Yaşlarının Karşılaştırılması

İş Kolları	Tanımlayıcı İstatistik	İlk kez kaç yaşında çalışmaya başladınız?							Toplam
		12 ve altı	13 yaş	14 yaş	15 yaş	16 yaş	17 yaş	17+ yaş	
Sanayi	F	52	13	20	11	6	12	8	122
	% satır	42,6	10,7	16,4	9,0	4,9	9,8	6,6	100,0
	% sütun	39,7	26,5	32,3	13,3	10,2	15,0	12,3	23,1
Turizm	F	25	11	17	25	23	16	12	129
	% satır	19,4	8,5	13,2	19,4	17,8	12,4	9,3	100,0
	% sütun	19,1	22,4	27,4	30,1	39,0	20,0	18,5	24,4
Tarım	F	17	7	8	11	5	5	5	58
	% satır	29,3	12,1	13,8	19,0	8,6	8,6	8,6	100,0
	% sütun	13,0	14,3	12,9	13,3	8,5	6,3	7,7	11,0
Sokak	F	4	1	1	4	1	3	2	16
	% satır	25,0	6,3	6,3	25,0	6,3	18,8	12,5	100,0
	% sütun	3,1	2,0	1,6	4,8	1,7	3,8	3,1	3,0
Hizmet sektörü	F	29	13	10	29	23	42	37	183
	% satır	15,8	7,1	5,5	15,8	12,6	23,0	20,2	100,0
	% sütun	22,1	26,5	16,1	34,9	39,0	52,5	56,9	34,6
İnşaat	F	4	4	6	3	1	2	1	21
	% satır	19,0	19,0	28,6	14,3	4,8	9,5	4,8	100,0
	% sütun	3,1	8,2	9,7	3,6	1,7	2,5	1,5	4,0

$$\chi^2=87,0; df=30; p=,000$$

Tablo-6 incelendiğinde, katılımcıların çalıştıkları sektörler göre çalışmaya başlama yaşlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($\chi^2=87,0$; $df=30$; $p=,000$). Sanayi sektöründe çalışan katılımcıların çoğunluğu 12 yaş ve altında ve 14 yaşında çalışmaya başlamıştır. Turizm sektöründe, tarım sektöründe ve sokakta çalışan katılımcıların

çoğunluğu 12 yaş ve altında ve 15 yaşında çalışmaya başlamıştır. Hizmet sektöründe çalışmaya başlayan katılımcıların çoğunluğu 17 yaşında ve 17 yaşından sonra çalışmaya başlamıştır. İnşaat sektöründe çalışanların çoğunluğu ise 12 yaş ve altında, 13 yaşında ve 14 yaşında çalışmaya başlamıştır.

Tablo 7: Katılımcıların Çalıştıkları İş Kollarına Göre İş Kazası Geçirme Durumlarının Karşılaştırılması

İş Kolları	Tanımlayıcı İstatistik	Çocukluğunuzda çalışırken bir iş kazası geçirdiniz mi veya geçirme tehlikesi yaşadınız mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
Sanayi	f	48	69	117
	% satır	41,0	59,0	100,0
	% sütun	35,3	18,6	23,1
Turizm	f	37	86	123
	% satır	30,1	69,9	100,0
	% sütun	27,2	23,2	24,3
Tarım	f	13	44	57
	% satır	22,8	77,2	100,0
	% sütun	9,6	11,9	11,2
Sokak	f	3	10	13
	% satır	23,1	76,9	100,0
	% sütun	2,2	2,7	2,6
Hizmet sektörü	f	29	147	176
	% satır	16,5	83,5	100,0
	% sütun	21,3	39,6	34,7
İnşaat	f	6	15	21
	% satır	28,6	71,4	100,0
	% sütun	4,4	4,0	4,1

$$x^2=22,880; df=5; p=,000$$

Tablo-7 incelendiğinde, katılımcıların çalıştıkları sektörlere iş kazası geçirme durumlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($x^2=22,880$; $df=5$; $p=,000$) farklılaştığı görülmektedir. Tüm sektörlerde çalışan katılımcıların yarısından az bir bölümü iş kazası geçirmiştir. Sektörlere

göre iş kazası oranlarını en yüksekten en düşüğe doğru sıralayacak olursak, sanayi sektörünün en fazla iş kazası geçirilen sektör olduğu görülmektedir. Bunu turizm, inşaat, sokak, tarım ve hizmet sektörü takip etmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Çocukların Çalışması Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Cinsiyet	Tanımlayıcı İstatistik	Çocuklar çalışmalı mıdır?		Toplam
		Evet	Hayır	
Kadın	F	48	156	204
	% satır	23,5	76,5	100,0
	% sütun	23,1	49,2	38,9
Erkek	F	160	161	321
	% satır	49,8	50,2	100,0
	% sütun	76,9	50,8	61,1

$$x^2=36,105; df=1; p=,000$$

Tablo-8 incelendiğinde katılımcıların çocukların çalışıp çalışmaması konusundaki görüşlerinin cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı

görülmektedir ($x^2=36,105$; $df=1$; $p=,000$). Kadın katılımcıların %23,5'i, erkek katılımcıların ise %49,8'i çocukların çalışması gerektiğini düşünürken, kadın

katılımcıların %76,5'i, erkek katılımcıların ise %50,2'si çocukların çalışmaması gerektiğini düşünmektedir.

SONUÇ

Çocuk işçiliği günümüzde önemli bir sosyal sorun olarak güncelliğini ve önceliğini korumaktadır. Sorun sadece az gelişmiş ülkelerde değil, sanayileşme sürecini tamamlamış gelişmiş ülkelerde de güncel bir konudur. Ancak, yapılan çalışmalar incelendiğinde çocuk işçiliğinin az gelişmiş ülke ekonomilerinde daha yaygın olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar, az gelişmişlik kriterlerinin hemen hepsi ile çocuk istihdamı arasında bir "kısır döngü" ilişkisi bulunduğunu ortaya koymakta ve bu ilişki az gelişmişliğin sürekli hale gelmesinde büyük rol oynamaktadır. Çocuk işçiliği sorununun genel olarak ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik problemlerden farklı olarak ele alınamayacağı ve çözüme yönelik önlemlerin geniş çaplı politikalar gerektirdiği ortaya çıkmaktadır.

Küçük yaşlarda çalışma yaşamına başlamış olmak, eğitimden ve eğitim yoluyla kazanılacak vasıflardan geri kalmak demektir ve çocuk işçilerin yüksek gelir getiren işlerde çalışma olanağını yok etmiş bulunmaktadır. Çocukların çalışma yaşamından öncelikli olarak uzaklaştırılıp, çocukluk süreçlerini tam olarak yaşamaları ve eğitimlerini sürdürmeleri ana amaçtır. Ancak bu, küresel düzeyde gelir dağılımının daha da bozulduğu ve eşitsizliklerin giderek daha da arttığı bir dönemde, kolay ulaşılabilecek bir hedef değildir. Çalışan çocukların korunmasını amaçlayan yasal düzenlemeler uluslararası standartlara uyum sağlayacak şekilde, mevzuat oluşturulmalı ve etkin bir biçimde uygulanmalıdır.

Eğitim ve okul, çocuk işçiliğini sona erdirmeye en etkili araçtır. Temel eğitim ve mesleki eğitim yaygınlaştırılmalıdır. Eğitimin doğrudan ve dolaylı maliyetleri, yoksul ailelerin de katlanabileceği duruma getirilmeli, eğitimin kalitesi yükseltilmeli

ve gelecekte istihdam olanağı sağlar duruma getirilmelidir. Çocuk işçiliği sorunun çözümü için, yoksul ailelere iş imkânı, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, konut vb. temel hizmetlerin götürülmesi, gelir ve servet dağılımındaki bireysel ve bölgesel farklılıkların azaltılması gerekmektedir.

Halen sosyo-ekonomik sorunlar, göç, kayıt dışılık, çarpık şehirleşme, gayri resmi sektörün gelişimi ve örgün eğitimin yetersizliğinden kaynaklanan vs. nedenlerle çocukların büyük bir oranının çalışma hayatına katılmak zorunda kalmaktadırlar. Yapılan araştırma da göstermektedir ki, çalışan çocukların büyük çoğunluğunun genelde ekonomik ihtiyaç nedeniyle çalıştıklarını ortaya koymakta olup çocuklardan aile gelir düzeyi 0-1300 TL olanların büyük çoğunluğu ailesine katkıda bulunmak için çocukluğunda çalıştığını ifade ederken, diğer gelir düzeylerine sahip olan katılımcıların büyük çoğunluğu kendi paralarını kazanmak için çalıştıklarını ifade etmektedir.

Türkiye'de eğitim düzeyi yüksek kişilerde işsizlik oranı, eğitim düzeyi düşük olan kişilere oranla daha yüksektir. Bunun önüne geçmek için, eğitim kurumlarının kapasitesi ve verilen eğitimin kalitesi artırılmalı ve verileri eğitim imkanları yaygınlaştırılmalı ve işgücü piyasasının aradığı niteliklere sahip kişileri yetiştirmek amacıyla müfredat programı gözden geçirilmelidir. GSMH'dan eğitime en az kaynak ayıran ülkeler arasında yer alan Türkiye'de, eğitime ayrılan kaynak artırılmalıdır. Zorunlu temel eğitimin 8 yıl olması çocukların çalışma yaşını yükseltmektedir. Bu yaşın daha yükseklere çıkması için zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmalıdır. Mesleki eğitimin kalitesi artırılarak mesleki eğitime katılım özendirilmeli ve bu okul mezunların üniversiteye geçişlerinde kolaylıklar sağlanmasının daha iyi olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada görüldüğü üzere %76,6 ile en fazla denetim yapılan sektör turizm sektörüdür. Turizm sektörünü tarım, sanayi, hizmet, inşaat sektörleri ve sokak

izlemektedir. Denetim yetersizliği her sektörde bulunmaktadır. Çocuk istihdamına neden olan faktörler arasında sayılan denetim yetersizliğinin giderilmesi ve çalışma hayatının etkin olarak denetlenmesini sağlamak amacıyla iş müfettişlerinin sayısı artırılmalı ve iş müfettişleri çocuk istihdamı duyarlılaştırılmalıdır. Çocuk işçiliği ile mücadelede, kaynak israfını önlemek amacıyla bu konuda çalışma yürüten kurum ve kuruluşların birbirleri ile işbirliği içerisinde çalışmasının sağlanması önem arz etmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumunca 1994 (Ekim), 1999 (Ekim), 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) ve 2012 (Ekim-Kasım-Aralık) yıllarında Çocuk İşgücü Anketleri uygulanmıştır. Bu anketlerin, daha sık zaman aralıklarıyla tekrarlanmasının çocuk istihdamı ile ilgili güncel verilerin temin edilebilmesine ve karşılaştırma yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Sonuç olarak; çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kalkması, nihai ve uzun dönemli bir hedef olmasına karşın, ülkelerdeki sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlıdır. Bu nedenle, çocuk işçiliğini neden olan yapısal faktörler giderilmeye çalışılırken, diğer yandan kısa ve orta dönemde çalışan çocukların korunmasına ilişkin politikalar

üretilmeli ve çocuklara sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulmaya çalışılmalıdır. Yerel yönetim, yerel kurum ve kuruluşlar, dünyadaki gelişmiş modellerden de yararlanarak çalışan çocukların sorunlarıyla ilgilenmeli; yeni projeler geliştirilmeli; sokakta çalışan, sokakta yaşayan çocuklara hizmet götürülmelidir. Çocukların sokağın ve iş yaşamının olumsuz etkilerinden korunabilmeleri için, onların risklere karşı bilinçlendirilmesi ve asgari sekiz yıllık zorunlu temel eğitimden yararlanmalarını desteklemek üzere Sokaklarda Çalışan Çocuklar Merkezleri belediyelerce yaygınlaştırılmalıdır. Daha çok sayıda kadının çalışma yaşamına katılması yönünde politikalar uygulanmalıdır. Kadınların çalışma yaşamına katılmaları, çocuk işgücünün elimine edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kamuoyunun duyarlılığını arttırmak ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimleriyle mücadelede kamuoyunun desteği alınmalıdır, çocuk işçiliği konusunda kamuoyu bilgilendirilmeli ve duyarlılaştırılmalıdır. Çocuk işçiliği ile ülkedeki tüm taraflar birlikte ve koordineli bir şekilde mücadele etmelidir. Bu konuda hükümetler, işçi ve işveren kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler birlikte hareket etmelidir.

KAYNAKÇA

1. AKINTÜRK, T. (2002). *Aile Hukuku Cilt 2*. İstanbul: Beta.
2. AKYÜZ, E. (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocugun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
3. AYDIN, F. (2004). *Türkiye Tarafından Onaylanan İlo Sözleşmeleri*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayın No:08, Ankara, 299.
4. BEQUELE, A., & Boyden, J. (1992). *Çocuk İstihdamıyla Mücadele*. Ankara: ILO Ankara Bürosu: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını.
5. BETCHERMAN, G. (2004). *Çocuk İşçiliği ve Eğitim Çocuk Hakları*. Washington DC: Dünya Bankası.
6. BOYBEK, S. (2009). *Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği*. Ankara: Yayımlanmış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
7. BULUT, I. (1997). *Sanayide Çalışan Çocukların Psiko-sosyal Gelişim Sorunları: Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*. Ankara: TİSK yayını.

8. ÇATAK, B. (2006). *Çocuk işçiliği için Risk Faktörlerinin Belirlenmesi; Çocuk işçi ve Okuyan Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Karşılaştırılması*. Denizli: Uzmanlık Tezi, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
9. ÇOLAK, Ö. F. (1999). *Küreselleşme Beşeri Sermaye ve Çocuk İşgücü*. Ankara: TİSK Yayını No:177, Uluslararası Çalışma Teşkilatı.
10. ÇÖPOĞLU, M. (1998). *Çocuk İşçiliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
11. ÇSGB. (2000). *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Çalışan Çocuklar Projesi Raporu*. Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri.
12. ÇSGB. (2005). *Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu*. Ankara.
13. ÇSGB. (2006). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Materyali-1*. Ankara: Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü Yayınları.
14. ÇSGB. (2007). *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Öğretmen El kitabı*. Ankara.
15. ÇSGB. (2017). *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - Çalışma Genel Müdürlüğü, Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı*, Ankara: Ayrıntı Basımevi
16. DPT. (1995). *Yedinci Bes Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara: DPT Yayınları.
17. DUYAR, İ., & Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
18. ERBAY, E. (2008). *Çocuk İşçi Olmak-Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bir Bakış*. Ankara: Öncü Basımevi.
19. FİDAN, F. (2004). *Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo- Psikolojik Bakış*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30-49.
20. GÜNÖZ, M. (2007). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu Ve Çözüm Önerileri*. Ankara: ÇSGB Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi .
21. İLGAZİ, A. (1996). *Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk İstihdamı*. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
22. İLİK, B., & Türkmen, Z. (1994). *İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar Araştırma Projesi Dökümanı*. Ankara: ILO Türkiye Yayınları.
23. ILO. (2013). *Marking Progress Against Child Labour,"Global Estimates and Trends 2000-2012"*. Geneva: ILO.
24. ILO. *IPEC Program Belgesi*. Uluslararası Çalışma Bürosu.
25. KARAMAN, B., & Özçalık, M. (2007). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü*. Yönetim ve Ekonomi, 26.
26. KAYHAN, N. (1997). *Çalışan Çocukların Sorunları*. Ankara: Türkiye Orman İşçileri Sendikası Yayını.
27. KLERMAN, L. (1991). *The Health of Poor Children: Problems and Programs, Children in Poverty-Child Development and Public* (ed. Huston, A.). New York: Cambridge University Press.
28. KUMAŞ, H. (1993). *Türkiye’de Çalışan Çocuk Gerçeği ve Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi (İzmir Örneğinde; Ayakkabıcılık, mobilyacılık, Oto-yan Sanayi Sektörlerinde Bir Çalışma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 47.
29. LAKSHAPATHI, P. (1993). *The Plight of Working Children in India. Child Labour: Multi-Dimensional Problem*. Delhi: Ajanta Publications.
30. MARSHALL, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Birinci Basım, Çev.

- Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları.
31. ÖZTÜRK, M. (2007). *Türkiye'de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 261.
32. RG. (2007). *Milletlerarası Andlaşma*.
33. RG. (27 Ocak 1995). *BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. 22184.
34. SHÇEK. (2001). *VIII. Yıllık Kalkınma Planı-Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: SHÇEK Genel Müdürlüğü.
35. Sönmez , N. (2006). *Polis Mevzuatı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
36. ŞİRİN, M. R., & Sayıt, S. S. (2000). *I. İstanbul Çocuk Kurultayı: İstanbul Çocuk Raporu*. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
37. Şişman, Y. (2004). *Sosyal Politika Açısından Türkiye'de Çocuk ve Genç İşgücü*. Kamu-İş, Cilt:7, S:2, 30.
38. ŞİŞMAN, Y. (2012). *Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 252.
39. TALAS, C. (1997). *Toplumsal Politika*. Ankara: İmge Kitapevi.
40. TAŞDEMİR, H., & Demir, H. (2002). *AB Temel Haklar Şartı*. Avrupa Çalışanları Dergisi
41. T.C. Anayasası, (1982).
42. TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
43. TİSK. (1994). *Türkiye'de Çocuk İşgücü*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi A.Ş.
44. TİSK. (2006). *Sosyal Politika ve İstihdam Başlıklı AB Müktesebatı ve Türkiye*. Ankara.
45. TUTKUN, Ö. F., & Koç, M. (2013). *Çocuk Hakları Çerçevesinde Türkiye'de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler*. Ege Eğitim Dergisi, 12.
46. UNICEF. (1997). *Dünya Çocuklarının Durumu*. UNICEF Türkiye Temsilciliği Ankara: Tisimat Basım Sanayii A.Ş.
47. UNICEF. (1999). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*.
48. *818 Sayılı Borçlar Kanunu*. (1926).
49. *2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu*, . (1934).
50. *222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu*. (1961).
51. *5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu*. (2006).
52. *4857 Sayılı İş Kanunu*. (2003).
53. *1593 Sayılı Hıfzısıhha Kanunu*, (1930).
54. *6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu*. (2012).
55. TÜİK, “2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”, Aralık 2008, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2080>(Erişim Tarihi:04.05.2017)
56. TÜİK, “İşgücü İstatistikleri 2017 Ocak Dönemi Sonuçları”, Nisan 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24626>, (Erişim Tarihi: 04.05. 2017).
57. http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2014_6_20140203.pdf (Yayın Tarihi: 20.02.2014), (Erişim Tarihi:04.05.2017)
58. http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi: 04.05.2017)
59. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24626>, (Erişim tarihi: 04.05.2017)